

Слободанка В. Перкучин

slobaperk@yahoo.com

(Филозофски факултет – Русистика, Нови Сад)

О МЕСТУ ИСТОРИЈСКИХ ЛИНГВИСТИЧКИХ ДИСЦИПЛИНА У СИСТЕМУ СТУДИЈА ФИЛОЛОГИЈЕ (РУСИСТИКЕ)

САЖЕТАК

Рад се бави одређивањем места дијахронијских дисциплина у систему русистичких студија, што подразумева научно-теоријско дефинисање места датих предмета у општој структури русистичког образовања у Србији и Црној Гори, као и сагледавање валидности остварених корелативних веза у актуелној пракси као предуслова оптимизације наставе и остварења општих финалних циљева на студијама русистике.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Високошколска дидактика, методика наставе руског језика, дијахронијске дисциплине, филолошке (русистичке) студије, хоризонтална и вертикална корелација, оптимизација наставе.

Дијахронијске дисциплине, као предмети уже (Историјска граматика руског језика и Историја руског књижевног језика), односно, шире струке (Старословенски језик и Упоредна граматика словенских језика), чине саставну компоненту опште структуре русистичког филолошког образовања,¹⁾ при чему руски (страни) језик као основни предмет струке на студијама русистике представља, уједно, и контекст система наставе дијахронијских дисциплина, будући да изучавање језика на високошколском нивоу подразумева и проматрање стања у савременом језику са историјског аспекта, односно, познавање закономерности историјског развоја руског језика, као и историјско компарирање и типолошко конфронтирање руског и српског језика као матерњег у вертикалној, али транспоновано и на хоризонталну раван оба језика.

У складу са оваквим дефинисањем теоријског и практичног аспекта изучавања језика, дијахронијске дисциплине имају изузетан значај за формирање теоријско-лингвистичке, културолошке, преводачке и књижевнаучне, а делимично, и комуникативне компетенције студената русистике, те је важно сагледати место датих предмета у систему филолошког образовања и успоставити правилну међупредметну, односно, унутарциклусну као и међуциклусну и унутарпредметну корелацију, што у целини треба да допринесе формирању комплексних умења научне анализе појава и елемената руског језичког система, а уједно је и предуслов оптимизације наставе из датих предмета и остварења општих финалних циљева на студијама русистике.

1) Старословенски језик и Упоредна граматика словенских језика изучавају се, осим на русистици, и на студијским групама за друге словенске језике, као и на студијама србистике од чијих курикулума, по правилу, и полазе. Старословенски језик се предаје и на студијама Српске књижевности, у оквиру студијске групе Историја на Филозофском факултету, те Богословском факултету у Београду.

Дисциплине језичке дијахроније могу се у оквиру опште структуре русистичког образовања сврстати у филолошки циклус, који сачињавају сви предмети лингвистичког и књижевнаучног подручја, као и предмети интердисциплинарног карактера. Изворне русистичке дисциплине дијахронијског карактера (Историјска граматика руског језика и Историја руског језика) улазе, заједно са предметима језичке синхроније, у подциклус теоријских русистичких дисциплина, а Старословенски језик и Упоредна граматика словенских језика, уз други источнословенски или западнословенски језик, као и српски језик, чине засебан подциклус компаративних славистичких дисциплина.

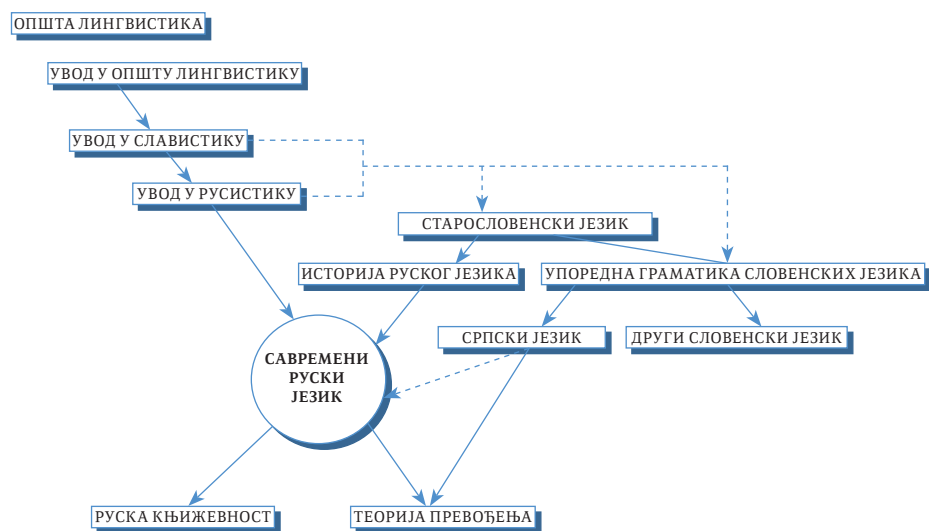

СХЕМА УНУТАРЦИКЛУСНИХ ВЕЗА У СИСТЕМУ
ФИЛОЛОШКИХ ДИСЦИПЛИНА²⁾

У оквиру лингвистичког подручја унутарциклусне везе се остварују на релацији Савремени руски језик (теоријски и практични курс) – Историја руског језика, односно, Историјска граматика руског језика, те Савремени руски језик – Историја руског језика – Старосло-

2) Према: Кончаревић 1996: 71.

венски језик – Упоредна граматика словенских језика – Историја српског језика – Српски језик, као и други источнословенски или западнословенски језик.

Успостављање корелације између Савременог руског језика – Историје руског језика, односно, Историјске граматике руског језика и Историје руског / књижевног/ језика, подразумева историјско тумачење настанка и развоја појава и елемената савременог језика, њиховог порекла и фаза историјског развоја (фонетика, морфологија, дериватологија, синтакса, лексикологија), односно упознавање са процесом настанка савремене руске књижевне и језичке норме, опсервирање законитости језичког развоја и његове жанровске условљености.

Однос предмета Савремени руски језик – Историја руског језика – Старословенски језик – Упоредна граматика словенских језика – Историја српског језика – Српски језик, те други источнословенски или западнословенски језик базира се на сагледавању стања у савременом и староруском језику у поређењу са старословенским, односно прасловенским стањем, као и у дијахронијском и синхронијском компарирању језичке ситуације у српском, али и другим словенским језицима уз стицање елементарног увида у историјски развој словенских књижевних језика, превасходно, српског и руског и њихових историјских контаката (I и II јужнословенски утицај, руски утицај у српској културној средини почетком 18. в; славеносрпски – хибридни језик српске књижевности, рускословенски као језик српске Цркве и др.). Овај аспект је изузетно значајан, будући да руски и српски језик генеалогички спадају у словенску групу индоевропских језика, тако да сличност у граматичкој структури и лексичком фонду блиско-сродних језика олакшава усвајање руског језика носиоцима српског као матерњег због могућности позитивног преноса, али се због евидентних разлика на фонолошком, граматичком, лексичком, стилистичком и лингвокултуролошком плану мора водити рачуна и о спречавању интерференције. Контрастирање система двају језика одражава се на одабир и излагање наставних садржаја, избор метода и поступака и наставних средстава у настави руског језика као страног уз уважавање специфичности српске говорне и културне средине, а

односи се, пре свега, на синхронијски, али исто тако и на дијахронијски аспект учења језика.³⁾

Предмети историјске лингвистичке оријентације повезују се и са Уводом у славистику као пропедеутичком русистичком дисциплином, будући да су им неки садржаји теоријског карактера комплементарни (упознавање са индоевропским пореклом словенских језика, појмом прасловенског језика као општесловенског прајезика, настанком и поделом словенских језика, формирањем старословенског језика као првог књижевног језика Словена, те формирањем књижевних језика појединих словенских народа, споменицима словенске писмености, редакцијама, историјом словенског писма, руског и српског алфабета и сл.).

Унутарциклусне везе у оквиру филолошког циклуса успостављају се и између лингвистичког и књижевнонаучног подручја, у области дијахроније, пре свега, између Историје руског /књижевног/ језика⁴⁾ (са Историјском граматиком руског језика повезаност је посредна), са једне, и Старе руске књижевности и Књижевности 18. века, са друге стране.⁵⁾ Овај однос даје потку за, као што смо већ помињали, сагледавање процеса настанка књижевнојезичке норме, закономерности језичког развоја и њихове демонстрације кроз књижевне жанрове.

Будући да је повезаност историје језика недељива од историје и културе народа, дијахронијски предмети су у тесној вези и са шире схваћеним историјским

3) На чињеницу да потреба синхронијског и дијахронијског приступа у настави руског језика код нас проистиче и из природе српско-руских језичких односа указује Б. Терзић (Терзић 1970–71: 1–4) уз осврт на историзме у руском језику који имају међујезичко значење у односу на српски (Терзић 1985: 61–65), док су чињеницу, како историју руског језика треба сагледавати управо у поређењу са стањем у савременом српском и у његовој историјској перспективи, будући да је у многамо архаичнији од руског, истицали В. В. Виноградов, Л. А. Булаховски, П. С. Кузнецов, П. Ј. Черних, З. Г. Розова и др., а код нас Б. Терзић, Р. Маројевић, Н. Радошевић (уп. Терзић 1983: 251–256).

4) Историја руског језика у неким старим плановима и програмима пре Болоњске реформе (Нови Сад, ак. 1996), уколико је предавана засебно од Историјске граматике руског језика, фигурира под називом Историја руског књижевног језика. У важећим курикулумима среће се само као Историја руског језика и синоним је за Историјску граматiku руског језика (са или без основа историје руског књижевног језика).

5) Према важећим акредитованим програмима књижевноисторијски предмети су: Стара руска књижевност, Стара руска књижевност и фолклор, Народна и стара руска књижевност, Књижевност 18. века (уп. *ИЗВОРИ* на крају рада).

дисциплинама као што су Политичка и културна историја Руса, Руска цивилизација и култура, Стара руска култура и култура 18. века, односно, Историја руске културе, Историја културе Срба, односно, Културна историја Срба, па све до Историје Византије или Увода у историју уметности,⁶⁾ а од значаја је и консултовање садржаја социјалне историје, археологије, етнографије, као и повезивање историје језика с лингвистичком географијом и дијалектологијом, како историјском, тако и савременом, те ужестручним дисциплинама попут палеографије, филигранологије, методологије филолошке обраде старих споменика, библиистике, али је присутан и додир са другим хуманистичким наукама (филозофија, теологија, фолклор, уметност, књижевност и сл.).

Овом приликом осврнули бисмо се и на проблем веза вертикалног карактера. Наиме, позната је чињеница да се настава из савременог руског језика, на студијама русистике ослања, поред хоризонталних, и на везе вертикалног карактера – корелација са предметима са претходног нивоа образовања. На предметима језичке дијахроније, будући да се предају искључиво на високошколском нивоу,⁷⁾ који за дате предмете представља, уједно, и полазну етапу, али и највиши нормативни ниво учења, оваква непосредна веза са историчким предметима у претходном образовању изостаје, а садржаји предмета уже или шире вертикалне повезаности (руски и српски језик и књижевност, историја, историја уметности, настава других страних језика и сл.) користе се посредно.⁸⁾

У пракси корелативни односи међу предметима филолошког циклуса могу се сагледати на темељу стања

6) Списак предмета дат је према важећим програмима (уп. *ИЗВОРИ*).

7) У филолошким гимназијама (Београд, Сремски Карловци) Старословенски језик се слуша факултативно, не улази у наставне планове и програме и не оцењује се.

8) Интересантно је поменути да и када се ради о студирању руског језика као матерњег у аутентичној говорној средини студенти немају довољно могућности за ослањање на претходни ниво проучавања језика са дијахроничког аспекта, иако је у савременој руској методици све присутнији став о увођењу историјског приступа изучавања руског језика као матерњег, посебно у средњој школи општеобразовног типа (Е. С. Истрова, З. А. Потих, С. Д. Никифоров, В. В. Иванов, Н. М. Шански, А. Д. Дејкина и др.), али се у пракси ова тенденција још увек недовољно спроводи, па историјско сагледавање руског језика као матерњег остаје на нивоу парцијалних знања (Зайцева 2002).

забележеног у планском делу актуелних студијских курикулума.⁹⁾ У циљу утврђивања њихове валидности неопходно је пратити размештај дијахроничких дисциплина по годинама, односно семестрима уз уочавање већ помињаних унутарциклусних веза у оквиру лингвистичког подручја на релацији Савремени руски језик – Историја руског језика, односно, Историјска граматика руског језика, те Савремени руски језик – Историја руског језика – Старословенски језик – Упоредна граматика словенских језика – Српски језик / други источнословенски или западнословенски језик, те са Уводом у славистику (предмет је присутан у свим плановима, изузев у Никшићу), али и повратни учинак, особито на проучавање Конфронтационе анализе словенских језика (Ниш).¹⁰⁾ На основу увида може се констатовати следеће стање:

1) Катедра у Београду

Старословенски језик (1. и 2. сем.) слуша се паралелно са Уводом у славистику (1. и 2. сем.) и Српским језиком (1. и 2. сем.); *Упоредној граматици словенских језика* (3. и 4. сем.) претходе Старословенски језик (1. и 2. сем.), Српски језик I и II (1. и 2. сем.), Савремени руски језик I, II и Руски језик језик I, II (1, 2, 3, 4. сем.), који се, делом, предају и паралелно (3. и 4. сем.), док се други словенски језик I слуша у исто време, а други словенски језик II у наредним семестрима (5. и 6. сем.); *Историја руског језика* (5. и 6. сем.) ослања се на знања из Старословенског језика (1. и 2. сем.), Руског језика I, II, III (1, 2, 3, 4, 5. и 6. сем.), који се, делимично, предаје и у исто време, а претходе јој и садржаји из Упоредне граматике словенских језика (3. и 4. сем.), као и знања из Српског језика (1. и 2. сем.).

9) Под актуелним курикулумима подразумевају се студијски планови и програми русистичких катедри (акредитовани или предложени за акредитацију ак. 2008/09, односно 2009/10 године). Документи су преузети са официјелних сајтова Филозофског факултета у Новом Саду, Нишу, Косовској Митровици и Никшићу, односно, Филолошког факултета у Београду. Списак предочавамо на крају рада.

10) Увидом у наставне планове појединих катедри у осврт су укључени преваходно курсеви, чија се знања на датом нивоу непосредно преплићу са садржајима појединих предмета језичке дијахроније, било да им претходе или их прате, и тако утичу на боље усвајање садржаја из историје језика, а у извесним случајевима и обрнуто.

2) Катедра у Новом Саду

Старословенски језик I и II (5. и 6. сем.) предаје се пошто је одслушан Увод у славистику 1 и 2 (1. и 2. сем.) и Стандардни српски језик (3. и 4. сем.); *Историја руског језика* (7. и 8. сем.) има за подлогу знања из Старословенског језика 1 и 2 (5. и 6. сем.), Основа граматике 1, 2 (1. и 2. сем.), Стандардног српског језика (3. и 4. сем.), те Руског језика I, II, III, IV (свих 8 сем.), који му претходи, али и следи.

3) Катедра у Косовској Митровици

Старословенски језик I и II (1. и 2. сем.) базира се на одслушаном Уводу у славистику (1. сем.) и Савременом српском језику I (1. сем.), док се са Српским језиком II слуша упоредо; *Историја руског језика* (5. сем.) надовезује се на садржаје из Старословенског језика I и II (1. и 2. сем.), Савременог српског језика I и II (1. и 2. сем.), а ослања се и на Савремени руски језик I, II, III, IV, V (1, 2, 3, 4, 5. сем.), Морфологију руског језика са творбом речи (4. сем.), док настава из Синтаксе руског језика са стилистиком (5. сем.) тече паралелно.

4) Катедра у Нишу

Старословенски језик (2. сем.) следи после Увода у славистику (1. сем.) и Српског језика I (1. сем.), а прати наставу из Српског језика II (2. сем.); *Упоредна траматика словенских језика* (4. сем.) предаје се пошто су одслушани Старословенски језик (2. сем.), Српски језик I и II (1. и 2. сем.), Фонетика руског језика (1. сем.), као и Фонологија руског језика (2. сем.), а претходи јој, али и тече паралелно, и настава из Бугарског језика (3. и 4. сем.); *Историја руског језика* (5. сем.) надовезује се на знања из Старословенског језика (2. сем.), Српског језика I и II (1. и 2. сем.), Фонетике руског језика (1. сем.) и Фонологије руског језика (2. сем.), те на познавање градива из Упоредне граматике словенских језика (4. сем.), Морфологије руског језика (3. и 4. сем.), Морфологије глагола (5. сем.).¹¹⁾

11) Важно је истаћи да предмети историјског циклуса у Нишу представљају и основу за усвајање наставних садржаја из Конфронтационе анализе словенских језика (Ниш), која је оправдано смештена, као финализиција знања, у шестом семестру, а у свом проучавању везе словенских језика користи сва до тада акумулирана знања из језичке синхроније као и дијахроније.

5) Катедра у Никшићу

Старословенски језик I и II (3. и 4. сем.) се непосредно повезује са Српским језиком I и II (1. и 2. сем.) (Увод у славистику се, нажалост, не предвиђа планом и програмом); *Историјска траматика руског језика* I и II (5. и 6. сем.) синхронизирана је са претходно одслушаним курсевима из Старословенског језика I и II (3. и 4. сем.), те са Српским језиком I и II (1. и 2. сем.), Савременим руским језиком I и II, III, IV, V, VI (свих 6. сем.), Морфологијом руског језика (2, 3. и 4. сем.), Руским језиком – фонетика (1. сем.), Руским језиком I и II – синтакса са стилистиком (5. и 6. сем.).

На основу предоченог може се извести закључак да се на свим катедрама релативно доследно, без већих одступања, поштује корелативни принцип према коме сваком од наведених курсева дијахроније претходе, или га прате, одговарајући предмети важни за усвајање знања из одређеног курса из историјске лингвистике (београдски план једини има упадљиво неадекватно позициониран други словенски језик II, први се слуша упоредо, а други, тек после курса из Упоредне граматике словенских језика), што сведочи о томе да је присутна свест о специфичном месту које историјске филолошке дисциплине имају на студијама русистике, као и о потреби уважавања односа у унутарциклусном, односно међупредметном погледу, са финалним циљем оптимизације наставног процеса.¹²⁾

На крају овог излагања о месту историјских лингвистичких предмета у систему студија филологије сматрамо за сходно да укажемо на потребу да се студентима, пре почетка слушања историјских филолошких предмета, у оквиру засебног курса¹³⁾ или у виду ширих уводних напомена, уз основне информације о појму дијахроније, те историјској лингвистици као науци, компаративно-историјском приступу, дијахроничким дисциплинама и сл., предочи улога и значај

12) Питање оптималности постојећег модела система наставе језичке дијахроније према опсервираним студијским плановима у целини је дискутабилно, с обзиром на релативност распореда самих историјских филолошких курсева по семестрима и годинама, а другачији размештај условно би, свакако, и померање у домену корелативних односа.

13) Према нашем сазнању курс овог типа на русистичким катедрама код нас не постоји, али се среће у програму србистичких катедара као *Увод у дијахронијску лингвистику* (уп. СП СЈ БГ).

даних предмета,¹⁴⁾ а, при том, омогући и стицање основне оријентације у погледу њиховог места у општој структури русистичког образовања, међупредметним и унутарциклусним везама, као и контакту са другим филолошким и нефилолошким предметима. Овакав

14) Уп. Перкучин 2011: 293–300.

ЛИТЕРАТУРА

- Баранов, М. Т. (1979). Межпредметные связи русского языка в учебном процессе. *Русский язык в школе* 3.
- Берић Ђукић, В. (1990). Неки аспекти савременог трансфера знања историје језика на факултетима. *Живи језици* XXII (1–4): 70–77.
- Брицын, М. А. (1980). Межпредметные связи филологических курсов. *Русский язык в национальной школе* 1: 46.
- Кончаревић, К. (1996). *Насијава странијезика на филолошким ситуацијама: теорија и пракса*. Београд: Филолошки факултет. 71
- Гак, В. Г. (1976). Проблемы преподавания русского языка как иностранного филологам-русистам. *Научные основы и практика преподавания русского языка и литературы*. Доклады советской делегации на III конгрессе МАПРЯЛ. Русский язык. Москва.
- Горшкова, К. В. (1979). О месте филологических дисциплин при подготовке преподавателя-русиста. *Проблемы подготовки и повышения квалификации преподавателей русского языка и литературы*. Материалы международного симпозиума русистов, Люблин 12–15 септембра 1978. Изд. МАПРЯЛ – Польское общество русистов. Люблин: Институт русской и славянско филологии. 13–17.
- Горшкова, К. В. (1984). Роль дисциплин исторического цикла в подготовке преподавателя-русиста. *Теория и практика обучения русскому языку иностранных студентов-филологов*. Сборник статей. Русский язык. Москва. 83–87.
- Димитрова, С. (1983). Об организации теоретико-лингвистического обучения филологов-русистов. *Русский язык за рубежом* 5: 64–65.
- Дудников, А. В. (1987). Современный русский язык и методика и преподавания русского языка в аспекте межпредметных связей. *Русский язык в школе* 3. 92–95.
- Жилетић, З. (1976). Историја страног језика у универзитетској настави. Београд: *Анали Филолошког факултета* XII. 541–545.
- Зайцева, О. Н. (2002). *История языка как структурно-содержательный компонент школьного курса*. Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук. (Электронный каталог Российской Государственной Библиотеки, Москва 2002).

експлицитан приступ и систематско излагање погодвало би свеснијем и ефикаснијем усвајању дијахроничких знања, а допринело би и развијању мотивације и интересовања за изучавање историјских филолошких предмета као важне компоненте за формирање профила филолога-русисте.

- Иванов, В. В. (1976). Современна наука об истории русского языка и историко-лингвистическая подготовка филологов-русистов. *Научные основы и практика преподавания русского языка и литературы*. Доклады советской делегации на III конгрессе МАПРЯЛ. Москва: Русский язык.
- Перкучин, С. (2011). Улога предмета историјског филолошког подручја у формирању профила филолога-русисте на нашим универзитетима. Београд: *Славистика* XV. 293–300.
- Стојнић, М. (1991). Лингвокултуролошки аспект универзитетске наставе страног језика. *Теоријске и методолошке основе настави страних језика и књижевности на филолошким/ филозофским факултетима у Југославији*. *Живи језици*. Нови Сад: Филозофски факултет – ИНСЈК. 69–74.
- Терзић, В. (1983). Значај српскохрватског језика за проучавање историјске фонетике и граматике руског језика. *Књижевност и језик* 30 (4): 251–256.
- Терзић, Б. (1985). Некоторые аспекты диахронического подхода при изучении русского языка как близкородственного сербохорватскому языку. *Русский язык за рубежом* 2: 61–65.
- Терзић, Б. (1971). Однос синхрониче и дијахрониче у настави руског језика на нашим универзитетима. *Живи језици* XII–XIII. 1–4.
- Šmidt, V. (1972). *Visokoškolska didaktika*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor 70. 110.

ИЗВОРИ

- СП БГ – *Студијски програма Катедре за руски језик и књижевности Филолошкој факултету Универзитета у Београду, Основне академске студије (распоред предмета по семестрима и годинама студија – план извођења наставе и спецификација предмета за књигу предмета), Београд 2008/09.* – официјелни сајт ФФ и документ катедре.
- СП КМ – *Студијски програма Катедре за руски језик и књижевности Филозофској факултету Универзитета у Приштини (Косовска Митровица), Основне академске студије (распоред предмета по семестрима и годинама студија), Косовска Митровица 2008/09.* – официјелни сајт ФФ.
- СП НИ – *Студијски програма Катедре за руски језик и књижевности Филозофској факултету Универзитета у Нишу, Основне академске студије (распоред предмета по семестрима и годинама студија и спецификација предмета), Ниш 2008/09.* – официјелни сајт ФФ.
- СП НИК – *Студијски програма Катедре за руски језик и књижевности Филозофској факултету Универзитета у Нишину, Основне академске студије (распоред предмета по семестрима и годинама студија и план реализације предмета), Ниш 2008/09.* – официјелни сајт ФФ.
- СП НС – *Студијски програма Катедре за руски језик и књижевности Филозофској факултету Универзитета у Новом Саду, Основне академске студије (распоред предмета по семестрима и годинама студија и спецификација предмета), Нови Сад 2008/09.* – официјелни сајт ФФ.
- СП СЈ БГ – *Студијски програма Катедре за српски језик и књижевности Филолошкој факултету Универзитета у Београду (распоред предмета по семестрима и годинама студија и спецификација предмета за књигу предмета).* – официјелни сајт ФФ и документ катедре.
- СП СЈ НС – *Студијски програма Одсека за српски језик и књижевности Филозофској факултету у Новом Саду (распоред предмета по семестрима и годинама студија и спецификације предмета)* – официјелни сајт ФФ.

Slobodanka V. Perkušin

ON THE SIGNIFICANCE OF DIACHRONIC LINGUISTIC DISCIPLINES IN THE SYSTEM OF THE PHILOLOGICAL (RUSSISTIC) STUDIES OF THE RUSSIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Summary

This paper deals with the definition of the position of diachronic disciplines in the system of Russistic Studies, which implicates the scientific and theoretical definition of the subjects in the general structure of Russistic education, as well as the recognition of the validity of realized correlative connections in practice as an precondition of the optimisation of teaching and achieving final goals of the Russian Studies.

Keywords: University Didactics, Methods of Teaching Russian as a Foreign Language, diachronic disciplines, system of Russistic Studies, horizontal and vertical correlation, intracycle connections, optimisation of teaching.